

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф.д-р Тодор Илиев Мишев

относно дисертационен труд за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по научно направление 2.2. История и археология от област на висше образование. 2. Хуманитарни науки, специалност: нова и най-нова обща история

на

ГОАР ХНКАНОСЯН

по темата „Арменски културни огнища в България от 1878 до 1944“

Научен ръководител доц. д-р Йорданка Бибина

Българска академия на науките. Институт за балканистика с център по тракология. Секция «Културна история на балканските народи»

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание и насрочен за защита от Секция „Културна история на балканските народи“, проведено на 13.12.2017 г.

Изборът на темата и нейната актуалност подсказват целите на автора – поддържане на интереса и задълбочаване на знанията за арменската общност в контекста на единството „минало – настояще – бъдеще“.

Арменците, подобно на евреите са феномен в световната история. Разселени по целия свят, с различна съдба в различните държави, те олицетворяват както възможността на един народ за оцеляване, така и причините за частичното претопяване в определена чужда етническа среда. Авторът на настоящия дисертационен труд е избрал едно доста литературно звучащо заглавие - „Арменските културни огнища в България“. Донякъде уязвимо от академично-историческа гледна точка, то успява да обобщи целите на автора – изследване на всички арменски исторически духовни центрове, които функционират по българските земи.

Целите на изследването са формулирани ясно и конкретно – разкриване на основните елементи от културата и политическия живот на арменците. При това, както на общността като цяло, така и на отделни водещи личности и фамилии в рамките на общността. Използвани са всички възможни изследователски методи – описания, обяснения, съпоставяне, обработка на непознати досега извори, биографически метод,

интервюта (устна история). Авторът въвежда в научна употреба съдържанието на непознати досега частни библиотеки и архиви. Може би най-същественят принос в изворознанието е превода и анализа на свършено непознати досега арменоезични извори за историята на арменската общност в България и на Балканите. Методологията следва проблемно-хронологическия принцип с елементи на биографична история, която на моменти изглежда малко изкуствено вмъкната, повтаряща описани преди това събития.

Един от най-важните приноси на докторската дисертация е включването на нови и непознати досега източници за историята на арменската общност в България. Може да отбележим непознати досега частни архиви на живеещи в България арменци, извори от хранилището на арменската Мхитаристка конгрегация във Виена.

По отношение на изворите може да се направят поне две заключения с положителен знак. Авторът е използвал огромен архивен материал в голямата си част непознат досега на изследователите и читателите. Преводът на този огромен нов архивен материал сам по себе си е принос в науката.

Структурата и хронологията са типични за подобни дисертационни изследвания. Използван е проблемно хронологичният принцип. Хронологията е от 1878 г. до 1944 г., има увод, три глави, заключение, библиография, приложения.

В първа глава е направена историческа ретроспекция на арменската история и най-вече на заселването на арменците по българските земи. В известен смисъл тук има отклонения от хронологията и темата на изследването. В един от параграфите подробно е изследван процеса на създаването, обособяването и съхраняването на арменските общности в българските градове. Отбелязано е присъствието и ролята на арменците в Османската империя до 1878 г., както и контактите между арменци и българи през този период.

Втора глава е основна за изследването. В първи параграф е изследвана историята и функциите на училището в живота на арменската общност. Направени са задълбочени емпирични проучвания, съответно обобщения и заключения. По същество изследването е интердисциплинарно. Има елементи от чиста история, педагогика, народопсихология. Отделено е достойно място както на класно-урочната работа, така и на извънкласната и извънучилищната дейност на учениците и учителите.

Във втори параграф е проследена историята и дейността на различните дружества и съюзи, които са част от арменската самодейност и които оказват съществено влияние върху състоянието на общността.

Третият параграф има изключителен приносен характер. В него се разглежда създаването, разпространението и опазването на арменската книжнина и арменския печат в България.

В трета глава се поставя акцент върху определени личности от арменската общност. Използван е биографичният метод за изследване и представяне на историческото минало. Има, обаче, елементи на еkleктика, смесване на теми, личности и проблеми, понякога и малки повторения на описаното в първите две глави. Най-важното е представянето на факти, непознати от досегашните изследвания. Изключително интересни са индивидуалните психологически характеристики, които са направени на отделни исторически личности с приноси към развитието както на арменската общност, така и на България като държава.

Всичко написано по-горе показва съществените приноси на дисертацията за историческата наука като цяло и конкретно по темата.

Приносите могат да се обобщят в няколко направления. Първият е превода и въвеждането в научно обръщение на нов архивен материал. Вторият е представянето на непозната до сега фактология. Третият е успешния синтез и обобщение на почти всичко, писано досега за арменските културни и образователни институции.

Изследването е от голямо значение за българските читатели, защото почти всички издания на арменската общност в България през разглеждания период са на арменски език (учебници, литература, периодичен печат). Изследването има голямо значение и за арменската общност извън България, защото авторът е въвел в научно обръщение много нови документи и литература на български език. Изследването е полезно и за съвременното арменско поколение в България, част от което по едни или други причини е частично отдалечено от родовата памет и арменския език.

Авторът на дисертацията има девет научни публикации по темата, което далеч надхвърля изискваното към подобен труд. Отделно от това по темата има още над двадесет научно-популярни и образователни публикации. Във връзка с изследването е събран огромен снимков материал, който онагледява текста и засилва неговото емоционално възприемане.

Към дисертацията биха могли да се направят някои забележки и препоръки. Вече бе отбелязано частичното отклонение от темата и хронологията, както и еkleктиката в трета глава. На моменти стилът на писане е прекалено литературен, с емоционални характеристики и хиперболизации. Това не е характерно за едно академично историческо изследване. Има известни слабости в цитирането на литературата. Наблюдават се известни неточности в изписването на географските обекти, но това е обяснимо предвид различното им звучене на турски, български, арменски и руски език. В съдържателно отношение би могло да се изследва по-подробно ролята на арменските политически партии и църквата в културно-просветната дейност на арменската общност.

В заключение на рецензията би могло да се твърди, че предлаганият дисертационен труд притежава всички научни качества за успешна защита. Авторът на рецензията предлага на уважаемото жури да присъди на Гоар Хнканосян образователната и научна степен „доктор“.

Проф.д-р Тодор Мишев